

5 ANYS DESPRÉS DE L'ACORD ON ÉS LA PAU A COLÒMBIA?

ANÀLISI DE LA CONSTRUCCIÓ DE
PAU AMB ENFOCAMENT DE GÈNERE,
ÈTNIC I TERRITORIAL



Amb el suport de:



Relatoria de la jornada del dissabte, 6 de novembre,
en el marc de les XIX Jornades sobre Colòmbia 2021:

5 ANYS DESPRÉS DE L'ACORD ON ÉS LA PAU A COLÒMBIA?

**ANÀLISI DE LA CONSTRUCCIÓ DE PAU AMB
ENFOCAMENT DE GÈNERE, ÈTNIC I TERRITORIAL**

Edició:

CooperAcció
www.cooperaccio.org
info@cooperaccio.org

COOPERACCIO

Barcelona, novembre de 2021

Sistematització:

Anna Celma Melero

Portada i disseny editorial:

Estudio Fragmento

Relatoria XIX Jornades sobre Colòmbia #OnÉsLaPau,
dissabte 6 de novembre del 2021

Amb la col·laboració de:

Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, International Action For Peace (IAP),
Associació Catalana per la Pau (ACP) i Brigadas Internacionales de Paz (PBI).

Amb el suport de:



Introducció (7)

Taula 5
La implementació a Montes de María:
violències contra les dones i Drets Humans (15)

Taula 6
Balanç de la implementació de les
mesures de gènere de l'Acord de Pau (29)

Taula de clausura (49)



INTRODUCCIÓ

Han passat cinc anys des de la signatura dels Acords de Pau de L'Havana, l'any 2016. Un terç del temps que té el govern colombià per implementar les mesures i aconseguir la pau als territoris. Les dones defensores de drets humans que han participat en les XIX Jornades sobre Colòmbia #OnÉsLaPau, organitzades el novembre de 2021 per la Taula Catalana per Colòmbia i CooperAcció, entre altres entitats, han corroborat a través de les seves experiències i els seus testimonis de resistència que encara queda molta feina per fer. Després de cinc anys, de les 122 mesures de gènere que conté el text signat només el 20 % estan sent implementades de manera efectiva¹.

Els Acords de Pau de L'Havana han estat els primers en la història que han inclòs un clar enfocament de gènere i ètnic que té en compte les necessitats de les dones, afros, indígenes, camperoles i persones LGBTI en el procés de construcció de la pau. Les mesures de gènere busquen la reparació dels danys causats, la garantia de no repetició i les cures i el reconeixement de les víctimes. Les dones colombianes, especialment les que habiten en zones rurals, han estat supervivents de les violències patriarcales més directes per part de tots els actors armats del conflicte, tant de la guerrilla, com dels paramilitars, l'exèrcit i els cossos de seguretat de l'estat.

Les lideresses colombianes valoren la fi de la guerra i, amb ella, la reducció dràstica de les violències sexuals, els desplaçaments forçosos, els segrestos i les tortures, però reclamen avançar en l'erradicació de les desigualtats de gènere estructurals i les violències patriarcales. Un exemple d'això és el fracàs en l'aplicació del Punt 1 de l'Acord². Pràcticament, no s'ha implementat cap de les mesures pactades sobre la Reforma Rural Integral, entre les quals està l'accés al crèdit i la terra per part de les dones, un col·lectiu que històricament ha tingut dificultats per ser propietàries de la terra que treballen, així com per rebre finançament per als seus projectes de vida.

Els testimonis de les defensores de drets humans a la regió de Montes de María ens apropen a la realitat dels territoris colombians, històricament abandonats per l'estat. En aquestes jornades, hem escoltat les seves veus i els relats de lluita diària. Amb elles, les veus de resistència

¹ <https://generopaz.co/informes/>

² <https://www.jep.gov.co/Documents/Acuerdo%20Final/Acuerdo%20Final.pdf>

de les dones exiliades que, des de qualsevol part del món, pateixen la violència del conflicte, els desplaçaments i la pèrdua de contacte amb la seva terra.

Totes elles reclamen més implicació de la comunitat internacional en un procés de construcció de pau que es troba a les portes d'unes eleccions nacionals a Colòmbia. Un procés amb unes mesures de gènere i ètniques que ens apropiarien un mica més a una veritable pau mundial, feminista i comunitària.

Entitats organitzadores

CooperAcció

És una associació feminista de cooperació internacional creada l'any 1994, que contribueix a l'apoderament de les dones, lesbianes i trans* al ple exercici dels seus drets i la consecució de l'equitat de gènere, com a condicions imprescindibles per aconseguir la justícia social, el desenvolupament humà sostenible i la Pau. L'associació neix un any abans que s'aprovés la Plataforma d'Acció Beijing (1995). Durant tot aquest temps, han dedicat bona part dels recursos i energies a impulsar accions de desenvolupament, incidència, formació i sensibilització a favor dels drets de les dones, lesbianes i trans* i de l'equitat de gènere. Aquesta organització feminista catalana està interessada des de fa dues dècades per la Pau a Colòmbia i per l'impacte enorme de les violències en la vida de les dones. Busca potenciar el moviment de dones i de feministes colombianes, enfortir la incidència de la societat civil en els Acords de Pau i la seva participació en la implementació posterior a la seva signatura.

Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere

Es va fundar l'any 2002 per donar resposta a la necessitat de visibilitzar la violència de gènere i reclamar actuacions, a través de la mobilització ciutadana. La Plataforma està formada per 121 entitats (que tenen l'estatus de sòcies) i un gran equip de persones (voluntariat, professionals, etc.) de tota Catalunya, que comparteixen i impulsen un moviment social amb la missió d'erradicar la violència contra les dones de la societat. L'àmbit geogràfic d'actuació és tot el territori català, encara que treballen en xarxa amb organitzacions de dones de tot l'Estat espanyol i d'Europa.

Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia

És una xarxa d'entitats d'àmbit català, formada per ONG, sindicats, administracions públiques i entitats del món acadèmic, sorgida l'any 2002. Actualment, està formada per 31 organitzacions. La Taula forma part com a entitat observadora de la plataforma europea ODHACO, l'Oficina Internacional dels Drets Humans - Acció Colòmbia. Treballa per a contribuir des de Catalunya a la construcció d'una pau estable i duradora a Colòmbia que respecti i garanteixi els Drets Humans, acompanyant la sortida negociada i definitiva del conflicte colombià en tots els seus àmbits: polític, social, ambiental i armat. I també per a visibilitzar i donar veu a les entitats i persones defensores que treballen en la construcció de la pau a Colòmbia.

Participants

En aquesta relatoria recollim les intervencions de les dones constructores de pau, tant en l'àmbit rural com en entorns urbans. Dones pageses, indígenes, supervivents de les violències del conflicte armat i lluitadores fermes contra les múltiples amenaces que sofreix el procés de pau a Colòmbia. Les seves veus en primera persona són un reflex de la població que va apostar per aquest Acord de Pau des del convenciment que és una eina única, imprescindible i capdavantera per a fer créixer des de baix una esperança en el futur. Malgrat els impediments, les defensores i lideresses continuen apostant per aquesta pau cobejada.

Ana Isabel Vergara Serrano

Oriünda del Guamo (Montes de María, departament de Bolívar), Vergara Serrano és psicòloga graduada en la Corporación Universitaria Iberoamericana. És fundadora i representant legal de la **Asociación de Mujeres Víctimas con Visión**, en la qual ha treballat durant més de dotze anys. Aquesta associació ha estat el paraigua sota el qual desenes de dones s'han atrevit a denunciar les violències sexuals que van patir durant el conflicte armat. Aquestes supervivents han contribuït a crear la primera taula municipal de Participació Efectiva de Víctimes: van recopilar i van lliurar la documentació de 100 casos de víctimes de violències sexuals dels Montes de María, per a la Comissió de la Veritat. La Asociación de Mujeres Víctimas con Visión ha estat en diverses ocasions representant de les dones de la regió, tant en trobades nacionals com internacionals, per a compartir la seva experiència en la reconstrucció del territori i l'aportació a la pau. Vergara Serrano ha treballat com a gestora amb víctimes en procés de

retorn i reubicació. A més, és integrant del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere de l'Acord de Pau en Montes de María.

Ángela Patricia Pérez Pérez

És tècnica en Seguretat Vocacional. Integrant de la **Asociación de Mujeres Valientes y Amorosas de Sucre: Esfuérzate**, formada per una trentena de dones víctimes del conflicte armat. Les integrants d'aquesta associació són dones emprenedores que treballen en projectes de piscicultura, cultiu de papaia o productes artesanals, entre altres tasques. Participen en la política pública amb l'objectiu de resguardar els drets de les dones i donar-los oportunitats. En particular, Pérez Pérez és representant de la Mesa de Víctimes del departament de Sucre, de la Mesa municipal i integrant dels Processos de Pau municipals. També forma part del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere en l'Acord de Pau a Montes de María.

Olga Margoth Romero Villegas

Llicenciada en Ciències Naturals i Educació Ambiental, és especialista en gerència informàtica. Romero Villegas és sòcia de la **Asociación de Mujeres Renovadoras de la Vida** del departament de Sucre, conformada per trenta dones víctimes del conflicte armat. Aquesta associació actualment gestiona un predi, el terreny del qual es dedica a activitats agrícoles i piscicultores, en les quals estan implicades laboralment les supervivents del conflicte armat que conformen el col·lectiu. Romero va ser directora i representant legal d'aquesta associació durant tres anys. A més, és integrant del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere en l'Acord de Pau en Montes de María.

Yaini Isabel Contreras Jiménez

Nascuda en la comunitat indígena de Media Sombra, pertanyent al Resguardo Indígena Zenú de San Andrés de Sotaveno, Córdoba (Sucre). Lideressa del poble Zenú, és cacica territorial i té un mestratge en estudis de gènere i violència intrafamiliar. A més, és consellera d'Educació Pròpia i Intercultural de l'**Organització Nacional Indígena de Colòmbia (ONIC)**. Contreras Jiménez ha liderat processos d'enfortiment de dones indígenes a escala regional i també processos en defensa dels drets col·lectius en el seu territori, així com accions de mobilització, *mingas* i assemblees permanents. Ha estat ponent en la reforma de la llei de govern propi del poble Zenú, que per primera vegada va incloure el reconeixement a la participació política

de les dones. En aquest sentit, treballa activament per aconseguir aquesta participació de les dones empoderades i les lideresses a l'interior de les comunitats. És integrant del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere de l'Acord de Pau en Montes de María.

María Villellas Ariño

Experta en gènere i construcció de Pau, és investigadora de l'**Escola de Cultura de Pau** de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha dut a terme una consultoria amb l'Institut Kroc sobre la inclusió de l'enfocament de gènere en els mecanismes de verificació de l'Acord de Pau de Colòmbia. Ha participat en projectes nacionals i internacionals sobre l'Agenda Dones, Pau i Seguretat. Doctoranda en la inclusió del gènere en els processos de Pau. Forma part de WIL-PF, Lliga Internacional de les Dones per la Pau i la Llibertat i de la Xarxa de Dones Mediadores del Mediterrani.

Adriana María Benjumea Rúa

Codirectora de la **Corporación Humanas - Colombia**, és advocada feminista, amb coneixements en Drets Humans, Dret Internacional Humanitari i Drets Humans de les Dones. Especialista en gènere, així com en la promoció i defensa dels Drets Humans de les dones, particularment a la veritat, la justícia i la reparació. Benjumea Rúa té experiència en el seguiment de les polítiques públiques d'atenció a la població víctima de desplaçament forçat en el departament d'Antioquia i a escala estatal, amb èmfasi a Antioquia, Chocó i Atlàntic. Monitora la implementació de polítiques públiques entorn de les víctimes del conflicte armat a Colòmbia, vetllant perquè s'apliquin amb perspectiva de gènere. Ha participat en processos investigatius i d'elaboració d'informes sobre violències contra les dones, anàlisis i sistematització de jurisprudència, especialment en temes de violència sexual contra les dones, justícia de gènere i violència contra les dones en conflictes armats, i migració femenina. Va participar amb altres organitzacions de dones en jornades amb les delegacions de les FARC-EP, el Govern de Colòmbia i la Subcomissió de gènere per a la inclusió transversal de l'enfocament de gènere en l'Acord Final, signat en el 2016.

Beatriz Quintero García

Feminista i activista pels drets i la participació de les dones, ha participat en la fundació de dues importants plataformes d'organitzacions de dones. En primer lloc, de la **Red Nacional**

de Mujeres (1992) que vol ampliar i aprofundir la democràcia a Colòmbia, contribuint a la construcció de Pau, prioritzant enfortir la participació de les dones i el seu dret a una vida lliure de violències. En segon lloc, de la **Mesa por la Vida y la Salud de las Mujeres**, que treballa per la lliure opció a la maternitat, el lliure exercici de la sexualitat i la garantia dels drets sexuals i reproductius. Des d'aquest activisme, en particular, ha estat part de les dones que van treballar per a aconseguir la despenalització de l'avortament per tres causals a Colòmbia l'any 2006. Actualment, és secretària tècnica de la Red Nacional de Mujeres i forma part del Grup Assessor per a la Societat Civil d'ONU Dones Colòmbia. Nascuda a Medellín, Quintero García va estudiar Enginyeria a l'Escola de Mines de la Universitat Nacional. Des de la Red, i al costat d'altres organitzacions, van contribuir a aconseguir que l'Acord de Pau del 2016 entre el govern colombià i les FARC tingués un enfocament de gènere, una de les lluites més dures i importants del procés. Prèviament, ja havia participat juntament amb altres companyes en un important treball d'incidència en el procés de la constituent colombiana de 1991. Ha participat en diverses conferències internacionals, com la IV Conferència Mundial sobre la Dona, celebrada a Beijing l'any 1995, i en algunes revisions dels informes de Colòmbia lliurats al Comitè de la CEDAW sobre la situació dels Drets Humans de les dones. També és integrant de Gpaz, plataforma de dones i d'organitzacions de dones que fa seguiment al compliment de les mesures de gènere en l'Acord de Pau.

Diana María Parra Romero

Sotssecretària de Polítiques d'Igualtat del Districte Capital de Bogotá. Parra Romero és magistra en Estudis Polítics de la Pontifícia Universitat Javeriana, especialista en Estudis Feministes i de Gènere de la Universitat Nacional de Colòmbia, i professional en Psicologia de la Universitat Externa de Colòmbia. Té més de deu anys d'experiència com a consultora, investigadora i coordinadora de projectes en temes relacionats amb la defensa i garantia dels Drets Humans de les dones i les nenes, la igualtat de gènere, la transversalització de l'enfocament de gènere i l'atenció a poblacions en estat de vulnerabilitat en entitats com el Fons de Nacions Unides per a la Infància UNICEF, entre altres. A més, ha estat docent universitària en diferents universitats colombianes, en pregrau i postgrau.

María del Rosario Vásquez Sepúlveda

Exiliada a Catalunya pel conflicte armat, forma part de **La Colectiva de Mujeres Refugiadas y Exiliadas de Colombia** en Espanya. El col·lectiu està constituït per dones procedents

de diversos territoris i identitats, organitzacions de base, urbanes i rurals, pageses, de treball comunitari, estudiantils, desplaçades, defensores de Drets Humans i de les dones indígenes i afrodescendents. És una iniciativa que sorgeix a partir del 2004 i que permet a les integrants mantenir el vincle amb les organitzacions en els seus territoris d'origen. Vázquez Sepúlveda es reconeix com a part de la diàspora colombiana, “el país per fora del país”, que continua teixint Pau malgrat la distància forçada. Participa del Node Catalunya de Suport a la Comissió d'Esclarament de la Veritat i del Grup internodal de Gènere d'aquesta comissió colombiana.

Luz Piedad Caicedo Delgado

Antropòloga, feminista, magistra en Estudis Interdisciplinaris sobre Desenvolupament, especialització en Ciències Polítiques i amb estudis de mestratge en Història. Caicedo Delgado és subdirectora de la **Corporació Humanes – Colòmbia** i una de les seves sòcies fundadores. En el seu treball amb la Corporación Humanas ha documentat casos sobre l'impacte dels conflictes armats en la vida i la seguretat de les dones a Colòmbia, República Democràtica del Congo, Angola i Ruanda. Ha dirigit les recerques d'impacte de la desmobilització de paramilitars en les dones de les comunitats receptors, accés a la justícia per a les dones, i de seguiment al compliment de la Resolució 1325 per part de l'Estat Colombià. Ha estat investigadora de projectes sobre migració indígena, violències sexuals, seguretat ciutadana, violència urbana, dones conreadores de coca i dones privades de la llibertat. És coautora de diverses de les publicacions de la Corporació Humanes. A més, té experiència en el disseny i direcció d'observatoris: des de la Corporación Humanas va dirigir i va dissenyar l'Observatorio de Humanas: Las Mujeres en los Medios i l'Observatorio de Humanas: Mujeres, paz y seguridad.



10:00 h

Taula 5

La implementació a Montes de María: violències contra les dones i Drets Humans

Ana Isabel Vergara Serrano, Asociación de Mujeres Víctimas con Visión de Bolívar

Ángela Patricia Pérez Pérez, Asociación de Mujeres Valientes y Amorasas de Sucre: Esfuézzate

Olga Margoth Romero Villegas, Asociación de Mujeres Renovadoras de la Vida de Sucre

Yaini Isabel Contreras Jiménez, lideressa del poble Zenú, consellera d'Educació Pròpia i Intercultural de l'Organització Nacional Indígena de Colòmbia (ONIC)

Modera María Villellas Ariño, Escola de Cultura de Pau de la UAB

(María Villellas Ariño) Començarem la taula. Tenim a quatre dones constructors de Pau, defensores de Drets Humans. Cadascuna ens compartirà la seva experiència.

En primer lloc, parlarà Olga Margoth Romero, llicenciada en Ciències Naturals i Educació Ambiental, especialista en gerència informàtica. És sòcia de l'Asociación de Mujeres Renovadoras de la Vida del departament de Sucre, conformada per trenta dones víctimes del conflicte armat, de la qual va ser directora i representant legal durant tres anys. A més, és integrant del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere en l'Acord de Pau en Montes de María.

Olga Margoth Romero Villegas

Gràcies per convidar-nos a aquest gran esdeveniment. Avui els parlarem del Comitè de seguiment de la implementació dels punts de gènere, del context Montes de María, d'on està situada aquesta regió i de com s'estan implementant els punts -especialment el de reforma rural- dels Acords de Pau a la nostra regió.

Sobre les víctimes, parlarem dels impactes que ha tingut en la dona *montemariana*³ el conflicte armat del país. També els explicarem què fa el Comitè, respecte a aquestes mesures de gènere.

Començaré posant-los en context sobre la regió. Montes de María és una regió del litoral carib colombià, que està situada en la costa. Té zones de muntanya, sabana, oceà... i està conformada per quinze municipis en dos departaments, Bolívar i Sucre. Al llarg dels anys ha estat habitada principalment pel poble Zenú, el segon poble originari més nombrós del país, i també per *campesinos*⁴ i *campesinas* de diversos grups ètnics, i de mulats/es i afrodescendents. Aquesta població es reconeix en un 28 % com a part d'algun grup ètnic. Contràriament al que succeeix en la resta del país i del planeta, el percentatge de dones és menor. Un 56 % dels habitants de la regió es troba en zones urbanes, el 44 % en zones rurals. L'augment de la població urbana es deu al desplaçament forçat que va haver-hi en l'època crucial del conflicte armat, i a causa de la cerca de la gent jove de salut i educació, per la qual cosa migren a nuclis urbans. La migració del camp a la ciutat provoca que els índexs de necessitats bàsiques siguin insatisfetes.

3 Oriünda de la regió de Montes de María, al nord-orient de Colòmbia, amb sortida al Mar del Carib i a l'oceà Atlàntic.

4 A Colòmbia, pel seu context sociopolític i històric, el terme "campesino/a" fa referència a una identitat sociocultural pròpia, arrelada al territori rural i que treballa la terra com a mitjà de vida. Forma part del ventall d'identitats diverses que s'autoreconeixen amb llegats i cultures pròpies. La identitat campesina pot interseccionar amb la pertinença als pobles originaris indígenes i/o de les comunitats afrodescendents. Alhora, fa una distinció entre les habitants d'espais d'interior dels territoris colombians, sovint més aïllats a causa de la dificultat d'accés per la manca d'infraestructures en algunes zones, i de les habitants dels nuclis urbans i de les grans ciutats. Ara bé, a causa de les dècades de desplaçament forçós al país, moltes persones que s'identifiquen com a campesinas s'han vist obligades a migrar a les zones urbanes. Actualment, les segones i terceres generacions nascudes d'aquestes migracions forçoses potser ja no conserven la mateixa identitat i el mateix llegat que les seves parents que sí vivien plenament als territoris d'origen. Tot i això, també es pot donar el cas contrari: una voluntat de protecció i de pervivència de la identitat campesina malgrat el desarrelament dels municipis, pobles o veredas* d'on provenien les seves parents més grans. En aquesta traducció hem optat per deixar el terme original emprat per les ponents.

*Vereda: un tipus de subdivisió territorial dels diferents municipis del país. Corresponen principalment a zones rurals, tot i que en algunes ocasions inclouen centres microurbans. Majoritàriament hi viuen entre 50 i 1.200 habitants, tot i que això varia segons la posició i concentració geogràfica de la vereda.

Es dona un percentatge alarmant de 13,6 % de misèria en les llars *montemarianas*. Aquestes xifres augmenten molt en les zones rurals disperses. La situació es va veure aguditzada amb l'arribada de la pandèmia⁵, que a més va exposar com la crisi afecta de manera diferent a les dones. Tenen més responsabilitats en la llar i això aguditza la situació; es va assumir encara més la cura de la família.

També en el marc del conflicte armat es van produir uns impactes en les dones que van deixar reflectits la diferenciació de gènere que hi ha als Montes de María. Per totes aquestes situacions, aquestes petjades i marques que tenim les dones *montemarianas*, també podem dir que som supervivents, resilents, que ens hem aixecat dels enderrocs de la guerra amb aquest sentit de solidaritat. Volem continuar lluitant i treballant per la dignitat humana, per continuar recuperant-nos del context que ens ha impactat. Per a conservar la memòria de com hem hagut d'afrontar les dones *montemarianas* totes aquestes petjades de la guerra. Malgrat tot, després de més de seixanta anys, encara tenim la força per a continuar lluitant per la dignitat humana i la igualtat de drets.

(MVA) Continuem amb Ángela Patricia Pérez Pérez. Ella és tècnica en Seguretat Vocacional. Integrant de l'Asociación de Mujeres Valientes y Amorosas de Sucre: Esfuézzate, formada per una trentena de dones víctimes del conflicte armat. És representant de la Mesa municipal de víctimes de Corozal (departament de Sucre) i integrant dels Consells de Pau municipals. També forma part del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere en l'Acord de Pau en Montes de María, com la resta de companyes de la taula.

Ángela Patricia Pérez Pérez

Parlaré sobre el Comitè, com està conformat i què fem. La Corporación Humanas, en aliança amb CooperAcció i l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament, van propiciar el Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere a Montes de María. Som un grup de quinze lideresses, defensores dels Drets Humans i víctimes del conflicte armat, de deu organitzacions de Bolívar i Sucre. Representem la diversitat de la dona lluitadora, que vol obtenir una Pau perquè tenim uns fruits, unes filles i uns fills al territori, que volem que no passin pel que nosaltres hem viscut. Estem fent tot aquest treball amb molt d'amor, molt d'entusiasme, amb dificultats, però aquí anem endavant. Hem decidit seguir la situació que ens

5 En referència a la pandèmia de la Covid-19, iniciada l'any 2019.

resulta més urgent: gènere, reforma rural, solució al problema de les drogues il·lícites... Entre les seleccionades, hi ha mesures que parlen de l'accés de les dones a la terra, educació, salut, participació política de les dones, seguretat per a les lideresses i defensores de Drets Humans, la reparació i la no repetició per a les dones víctimes del conflicte armat. En tot aquest procés de seguiment, el Comitè ha adquirit nous coneixements, millorant les estratègies per a la incidència. Hem trobat moltes experiències, ja que hem compartit amb moltes dones lideresses tant de Montes de María com d'altres escenaris de Colòmbia que també han sofert la mateixa violència. Hem anat partint a través d'aquest procés. No ha estat fàcil fer-li seguiment a aquestes vint-i-cinc mesures de gènere⁶, perquè ens hem trobat molts obstacles i molts funcionaris i funcionàries que no saben què és un Acord de Pau, què són les mesures de gènere. No defallim, al contrari, els hi estem ensenyant què són aquestes mesures, que nosaltres som víctimes del conflicte armat i que necessitem trobar solucions a aquest conflicte. Aquestes persones són funcionàries amb un sou. Nosaltres els estem ensenyant tot el que hem après en aquest camí que hem anat batallant dia a dia.

La pandèmia ens va voler enfosquir. Però seguim endavant. Les amenaces que rebem dia a dia les lideresses de Montes de María ens donen força per a continuar endavant, perquè tenim un grup de lideresses esperant resposta a tot aquest procés que estem tenint. Les dones víctimes del conflicte armat som les que col·loquem als fills i filles, pares, germans i germanes en la guerra, i hem de tirar-los endavant. Sabem que això serà un llegat que els deixarem a les nostres filles i fills.

(MVA) Moltíssimes gràcies. Ara parlarà Yaini Isabel Contreras Jiménez. Ella és lideressa del poble Zenú, magistrada en Estudis de Gènere i Violència Intrafamiliar. Des de 1999 fa part de l'Asociación de Productores Indígenas Agroecológicas de San Antonio de Palmito (AS-PROINPAL). Va ser ponent en la reforma de la llei del govern Zenú que per primera vegada va incloure el reconeixement a la participació política de les dones. A més, va ser cacica territorial, i actualment és consellera d'Educació Pròpia i Intercultural de l'Organització Nacional Indígena de Colòmbia (ONIC). És integrant també del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere en l'Acord de Pau a Montes de María.

6 En total, hi ha 122 mesures amb perspectiva de gènere incorporades a l'Acord de Pau de Colòmbia, signat el 2016. El Comitè està fent un seguiment al compliment de 25 mesures de gènere de l'Acord de Pau als Montes de María, que van ser escollides amb relació als seus interessos i els de les seves organitzacions. Elles van decidir fer èmfasi en el Punt 1, de Reforma Rural Integral i al Punt 5, sobre les Víctimes del conflicte armat.

Yaini Isabel Contreras Jiménez

És un gran plaer estar en aquest espai. Volem mostrar-los la importància per a nosaltres, les dones *montemarianas*, indígenes, afrodescendents, etc., de l'Acord de Pau. Nosaltres cada dia vèiem un mort, nosaltres sí que vivíem el conflicte. Primer una ona de violència amb la guerrilla, després el desplaçament d'aquesta pels paramilitars. Això ens ha mantingut en resistència. Per als pobles originaris, la lluita ens ha fet persistir en els nostres territoris. Això ha estat el que hem fet com a dones *montemarianas*. La signatura de l'Acord de Pau és important, és significativa. Una altra cosa és que la implementació vagi lenta. Les coses no han anat avançant, però creiem que amb el suport de la cooperació internacional –ja que aquest govern actual⁷ no ens ha ajudat molt– i amb un nou govern, continuarem avançant.

Jo vull parlar de les 122 mesures de gènere, de les quals vint-i-cinc són triades a Montes de María. Aquest Acord de Pau ens reflecteix dos moments importants: per primera vegada, un enfocament de gènere, a més de l'enfocament ètnic. Per això és encara més important. Té gairebé un centenar d'indicadors d'enfocament ètnic i de gènere.

Hem trobat certs avanços. Entre 2017 i 2021, en el punt 1 de la Reforma Rural Integral, que és polèmic perquè és el tema de l'accés a la terra i al crèdit. Les dones, i menys encara les campesinas, les afros i les indígenes, mai havíem tingut l'oportunitat d'estar titulades en l'accés a la terra o d'accedir a crèdit. Es van lliurar més de 1.400 hectàrees a 826 dones. En total, 1,7 hectàrees per cada dona. A Montes de María, en el 2020, es va reportar el lliurament a Sucre de 30,62 hectàrees a més de 500 dones, i 271,9 ha a 365 homes. A les dones només se'ls va lliurar el 0,5%, en canvi als homes el 0,7%. És un desajust respecte a les dones: com sempre, menys i en menor proporció.

A Montes de María, on està situat el poble Zenú, no s'ha lliurat ni un tros de terra, i menys encara per a les dones indígenes. Per a nosaltres les dones campesinas, les afro, indígenes, és important la terra. Tenim tot el nostre pensament, manera de viure, cosmovisió indígena... per a nosaltres la terra és la mare. És la mare que fa que collim molts cultius i la que fa que romanem en el territori.

7 En referència al govern de Iván Duque, president de la República de Colòmbia des de l'any 2018. Duque pertany al moviment Centro Democrático, del qual forma part l'expresident Álvaro Uribe. (Wikipedia)

(MVA) Finalment, compartirà amb nosaltres Ana Isabel Vegara Serrano. Ella és psicòloga, fundadora i representant legal de l'Asociación de Mujeres Víctimas con Visión, en la qual ha treballat durant dotze anys. Avui lidera quaranta dones víctimes del conflicte armat. A més, és coordinadora de la Mesa Municipal de Participació Efectiva de Víctimes del Guamo i ha participat com documentadora de casos de violències sexuals. També ha treballat com a gestora de víctimes en procés de retorn i de reubicació. Per descomptat, és integrant del Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere de l'Acord de Pau.

Ana Isabel Vergara Serrano

En el dia d'avui, vull parlar sobre l'avanç d'una mesura del punt 5 de l'Acord de Pau⁸, que fa referència a la recuperació emocional i psicosocial de les dones a Montes de María. Vull contextualitzar els impactes que sofrim les dones *montemarianas* en el conflicte armat. En aquest marc, la dona i la població LGBTI montemariana es va veure greument afectada, amb impactes emocionals, físics, psicològics, econòmics... I amb un fet que va estar invisible al llarg del país, com és la violència sexual. Va ser present en el repertori de guerra de tots els grups armats, inclosa la força pública. Això va estar acompanyat del desplaçament forçat, tortures, homicidis, massacres, segrestos, reclutament forçat, violència contra la integritat física i sexual... Cada grup armat acusava les dones de tenir vincles afectius amb els de la ideologia contrària, prenent els cossos de les dones com a botí de guerra.

En aquest seguiment de la mesura, a 31 d'octubre del 2021, segons el registre únic de víctimes 30.520 dones estan reconegudes en aquest fet. De les quals, 1.857 són de Montes de María. Els avenços que hem trobat amb relació a aquesta mesura:

- Existeixen alguns programes impulsats pel govern per a l'atenció psicosocial a les víctimes de violència sexual en els territoris, però només 27.150 dones víctimes de tot el territori colombià han rebut acompanyament psicosocial o recuperació emocional. No hi ha xifres que diguin quantes pertanyen a Montes de María, la qual cosa dificulta el seguiment.

- El diàleg amb la institucionalitat de Montes de María ha permès identificar que es continua amb la implementació de la recuperació psicosocial i emocional. Sent la rehabilitació una de les més importants.

Això ha aconseguit que moltes víctimes parlessin de què va passar, així com molts moments de catarsis. Dins de les trobades grupals es tenen en compte els enfocaments diferencials, per exemple ètnics. Es fan actes simbòlics o de memòria. Quan arriba el o la professional a fer la intervenció al territori, no porta l'atenció diferenciada, venen a donar una atenció general. Però és aquí on nosaltres, com lideresses socials dins de les taules de víctimes i organitzacions de dones, fem l'èmfasi i li sol·licitem que faci la diferència. No es pot atendre una víctima que ha sofert la violència sexual com s'atén una víctima de desplaçament forçat, o a una dona indígena com s'atén a una dona afro. El o la professional no té clar que ha de tenir aquests enfocaments de gènere, sinó que nosaltres des del territori el fem prevaler. Fem valer aquest dret.

Els moments de catarsi, de contenció emocional, han estat importants: hi ha encara moltes víctimes que no s'han atrevit a parlar. Són espais en els quals han pogut alliberar una mica aquesta càrrega que han portat durant anys.

No s'ha avançat molt, cal accelerar el procés a Montes de María. Hi ha moltes dones que encara tenen malsons, no dormen a les nits. A la institucionalitat no li fa mal la càrrega emocional que porten les dones. Per això plorem i nosaltres reivindiquem què s'ha de fer.

Gràcies per portar-nos aquí, per escoltar-nos i visibilitzar-nos, a nosaltres que històricament hem estat invisibilitzades.

(MVA) Moltes gràcies a les quatre per haver-nos compartit el treball que s'està fent. Ens heu ajudat a entendre l'impacte que tenen els Acords de Pau en els territoris. Obro el torn de paraula:

⁸ El punt 5 de l'Acord de Pau es titula: «Acord sobre les Víctimes del Conflicte» i aborda el Sistema Integral de Veritat, Justícia, Reparació i No Repetició, incloent-hi la Jurisdicció Especial per a la Pau (JEP) i el Compromís sobre els Drets Humans (govern nacional i FARC-EP, 2016). En particular, la ponent fa referència a l'apartat 5.1.3.4. de Rehabilitació psicosocial.

Preguntes i aportacions

☰ Per què és important l'Acord de Pau?

Ana Isabel Vergara Serrano

Parlar de l'Acord de Pau és parlar de vida, parlar de llibertat. Parlar i sentir que encara que no existeixen les garanties, continuem vives en el territori. Encara que no hi hagi voluntat política, nosaltres li continuem apuntant a la Pau i continuem construint-la des dels nostres territoris.

Ángela Patricia Pérez Pérez

Per a nosaltres és important perquè tenim fills i filles que venen darrere, volem que coneguïn la història de Colòmbia, la història que vam viure, la història que avui ens té en aquest escenari parlant sobre la lluita i la resistència de les dones. Tirar endavant, sortir dels seus territoris, fer-se unes professionals. El conflicte ens ha portat coses bones i dolentes. Jo mai vaig pensar a estar algun dia en aquest espai. No m'atrevia a parlar davant de ningú, només amb la meva mare, amb qui vaig compartir tot el conflicte i tots els fets victimitzants que jo he patit. Hi ha moltes dones que no s'han atrevit a denunciar, som les veus de les quals no s'han atrevit a denunciar. A mi em diuen: com ho fas per a seguir endavant? Soc víctima de violència sexual, de desplaçament forçat, de segrest. Vaig viure els fets victimitzants de violència sexual al costat de la meva mare. Em pregunten, com surts a l'escenari a parlar? Explicar-li al meu fill i al meu marit el que vaig passar, que em feia vergonya dir-ho a la cara, i avui dia tinc força de dir-ho. No tinc por de viure una amenaça. Ja ho hem viscut, hem retrocedit de tants processos que hem passat. És important els avenços que puguem obtenir en el territori. Si el dia de demà em passa alguna cosa, sé que deixaré una bona feina al territori, un bon llegat.

Olga Margoth Romero Villegas

L'Acord de Pau ha estat significatiu per al país, no sols per a la regió, sinó per a tot el país. La Pau es construeix des dels territoris, amb la gent dels territoris. Es manegen unes estadístiques oficials que s'estan implementant els Acord de Pau, però no estan disgregades per territoris/municipis. El Procuradoratge General de la Nació no disgrega aquestes mesures. No es dona informació precisa sobre en quins territoris s'estan fent. Són mentideres. Volem que aquestes mesures, especialment les que tenen enfocament de gènere, s'apliquin en els territoris i

es donin estadístiques reals des dels territoris. Per exemple, els Programes amb Enfocament Territorial van ser creats per les comunitats, però d'aplicabilitat res: tot està en el paper, en aquest moment. Però l'Acord de Pau, aplicat, seria una meravella. El nostre país estaria volant.

Ángela Patricia Pérez Pérez

Tenim fe que el pròxim govern ho faci.

☰ **Nosaltres no hem vingut fugint aquí, som la quarta pota de la taula per a venir a fer pressió en la implementació de l'Acord de Pau. Estem acompanyant-les des d'aquí. El tema és greu. No estem a Europa per estar, estem per vostès. Soc una de les poques que van aconseguir l'asil polític, però va ser gràcies a vostès. És important visibilitzar totes les violències que vivim, a quantes ens maten diàriament, a quantes ens fan desaparèixer. Estem amb vostès i vostès estan amb nosaltres.**

☰ **Aquesta jornada forma part del Fòrum de les Violències de Gènere que se celebra anualment a Barcelona. És important assenyalar la violència institucional que se sofreix en aquests processos, però també la solidaritat de col·lectius feministes que treballen juntes per a afrontar-la. Senten que tenen el suport dels grups polítics?**

Yaini Isabel Contreras Jiménez

Clar que sí, nosaltres tenim moltes expectatives amb aquest nou procés electoral que ve [l'any 2022]. És esperançador. Quan estàvem en el procés de Pau i governava el president Santos, qui va signar l'Acord de Pau, nosaltres vam treure molts vots perquè el procés continués de la millor manera. Però va ser fallit i es va muntar un govern que ha estat apàtic i contrari a aquest Acord de Pau, quelcom que s'ha notat molt en la seva manera de fer. Però ara, amb el nou procés electoral, som moltes persones les que estem esperant que això succeeixi. Tanmateix, al nostre país hi ha una cultura política, desafortunadament impulsada també pels grups armats, que forçaven a la gent en l'ús del seu vot. Molts intimidaven a les persones, imposant

candidats i candidates per a les eleccions. No és cap secret, és la realitat. Tenim interessos, jo per exemple, soc maisista⁹, del procés MAIS, soc part del pacte històric pel procés de Pau.

Olga Margoth Romero Villegas

Per política a Colòmbia és molt difícil, especialment per a les dones. En les últimes eleccions vam poder constatar que un percentatge mínim arriben als càrrecs; les que arriben és majoritàriament perquè són les esposes d'alcaldes anteriors, perquè estan secundades per famílies elitistes que tradicionalment han tingut el poder a Colòmbia. Un percentatge molt mínim arriba a ocupar el poder per interessos genuïns. El vot es compra, es ven, es canvia... Això resulta molt difícil de contrarestar per algú que no estigui secundada per la maquinària del poder. Però actualment hi ha molts moviments que desitgen un canvi. I aquesta és la força que tenim per al 2022. Volem que aquest canvi tingui les garanties des de les ajudes internacionals, sol·licitant que aquestes eleccions del 2022 tingui molta garantia i seguiment, amb observació, perquè no volem que se'ns tornin a robar les eleccions. Sol·licitem aquesta ajuda internacional: que siguin garants del procés.

Com senten què ha canviat la dinàmica del territori gràcies a l'Acord?

Ángela Patricia Pérez Pérez

Sento la dinàmica amb força, ho porto en la sang. Des del meu avi que va ser un lluitador per la terra, un regidor de Montes de María, m'agrada predicar a les dones del meu territori el procés de Pau. Parlar-los sobre quin és el procés, per què hem d'apuntar-li, quines són les mesures de gènere, fer aquesta pedagogia dia a dia. Cada vegada que vaig a un escenari, vull explicar-los a les dones quines he vist i dir-los què posa en aquest paper a les que no saben llegir. L'important

9 Al VII Congreso Nacional Indígena (ONIC, 2007), es decideix reprendre la participació indígena en la política electoral, així com avançar en la construcció d'opcions de poder polític real pels sectors populars i democràtics del país que tradicionalment eren exclosos. Sorgeix allà un mandat per part de les organitzacions indígenes de Colòmbia per donar suport al naixement d'un moviment polític que donés directrius i representés els processos indígenes i socials. A Santander de Quilichao (Cauca), el setembre del 2013, aquest mandat polític rep el nom de MAIS - Movimiento Alternativo Indígena y Social; reivindicant la llavor generadora de vida i element comú de les cultures originàries d'Amèrica. Després d'un procés de socialització a diferents regions del país, MAIS es mostra en l'espectre electoral en els comicis del 9 de març del 2014, debat on s'obté la credencial de senador per Luís Evelis Andrade Casamá, del poble originari Embera. Altres membres que s'han incorporat als escons posteriorment són Feliciano Valencia Medina, del poble originari Nasa, o Maria José Pizarro Rodríguez, que va viure en primera persona l'exili forçós a causa del conflicte armat a Colòmbia.

que és un paper per a nosaltres les dones de Montes de María. Així tingui milers d'obstacles, d'amenaques, no em fan retrocedir.

Yaini Isabel Contreras Jiménez

Per a nosaltres les dones *montemarianas*, i especialment les dones indígenes, l'Acord de Pau és poder enfortir el nostre bon viure [buen vivir¹⁰] en el nostre territori. És parlar aquesta paraula: que el bon viure sigui realment aquesta promesa de poder tenir tot. Poder gaudir de tots els nostres drets, ser lliures. Jo no m'imagino viure fora. Ara que faig part de la Conselleria d'Educació Intercultural de l'ONIC. A mi em toca viatjar molt, a mi em fa falta estar en el meu territori. Conec molts territoris, però el lloc d'on jo soc, d'on vaig néixer, m'omple. Admiro a les que estan exiliades fora, perquè ha de ser difícil estar lluny de la família. Jo no em veuria fora del meu territori, la meva gent, el meu 'terruño', les meves arrels... Jo sento en l'Acord de Pau aquesta connexió amb la terra i la naturalesa. La minga¹¹ és de tots i totes perquè alcem la veu i el que volem és la Pau.

10 El buen vivir es pot traduir com "vida en plenitud", que inclou l'harmonia interna de les persones (cobriment de les necessitats físiques i espirituals), harmonia social amb la comunitat i entre comunitats, i harmonia amb la natura. Si bé el terme prové de les cosmovisions ancestrals de diferents pobles originaris americans, el buen vivir contemporani inspirat en aquestes tradicions busca l'equilibri amb la natura en la satisfacció de les necessitats (prendre només allò necessari, amb vocació de perdurar i de protegir el llegat per les generacions futures), a diferència dels conceptes del progrés i el desenvolupament de les societats i economies capitalistes. En diversos territoris, el buen vivir té correlació amb les lluites feministes a Sud-Amèrica i Mesoamèrica, que posen al centre la vida i les cures, no només envers la humanitat sinó incloent a tots els éssers vivents i a la mateixa Terra.

11 Minga és una paraula indígena, d'origen precolombí: en quechua, "minga" o "mink'a" fa referència a la reunió de diversos actors, sabers i eines en cerca d'un objectiu comú, amb caràcter recíproc o d'utilitat col·lectiva, recull la Wikipedia. Tanmateix, actualment també significa resistència o protesta en busca de la reivindicació de drets. En particular, en diverses ocasions els pobles originaris de Colòmbia han cridat a la minga per organitzar mobilitzacions en denúncia enfront de les violències i en defensa del territori, de la Mare Terra i dels drets socials, polítics, culturals i ètnics.

Ana Isabel Vergara Serrano

Jo visc en el municipi El Guamo (departament de Bolívar) de Montes de María, centre operacional de Salvatore Mancuso¹². Era un corredor de la guerrilla, de les FARC¹³ i de l'ELN¹⁴. A nosaltres a les sis de la tarda ens manaven a tancar i ningú tenia dret a sortir de la casa. Si et proveïes, bé, i si no, et passaves el dia amb fam. Si tu no acataves les seves ordres, sabies el que et podia passar: et violaven, et desplaçaven o et desapareixien. Era un context bastant difícil. Dins d'aquestes veus de resistència estic jo. L'Acord de Pau és esperançador. Se m'omple els ulls de llàgrimes en parlar d'això, perquè quan una resisteix dins del seu territori, quan una ha d'aixecar-se sense ajuda i sense acompanyament, amb l'abandó d'un estat negligent, una s'adona que l'escut i la millor arma de defensa que té en el territori és l'Acord de Pau. Nosaltres, històricament a Montes de María, hem estat invisibilitzades per un patriarcat. A nosaltres des del ventre matern ens diuen que estem dissenyades per a parir i atendre a la casa. Aquest procés de Pau ens ha ensenyat que fem una aportació important per a la societat colombiana. I quan una surt de la seva casa i diu, és que jo haig d'ajudar a reconstruir el meu territori, perquè el conflicte em va arrabassar l'arrelament, la meva cultura –perquè nosaltres estàvem adoptant cultures que no eren nostres i ens ha costat recuperar-les–. Ja ho deia Yaini, dins de la colonització a nosaltres ens van llevar la llengua, però encara així hem resistit i persistim en el temps. Així som nosaltres les dones de Montes de María, que hem estat enmig de la guerra i ara estem enmig de la construcció de Pau. És difícil, perquè no tenim les garanties. Ara ja no tenim assentaments paramilitars i guerrillers, però [el procés de Pau] encara està en risc i estem en risc les que defensem la Pau. Per a nosaltres, l'Acord de Pau és esperançador i és vida.

12 Salvatore Mancuso és un narcotraficant i ex cap paramilitar colombià-italià, comandant de les Autodefensas Unidas de Colombia (AUC). Desmobilitzat l'any 2005 i extradit als Estats Units l'any 2008. Està acusat de cometre 75.000 crims a territori colombià; d'aquests, Mancuso ha reconegut la seva participació com a mínim en 300 assassinats. Se li atribueix l'autoria el 1997 com a comandant de la massacre de Mapiripán (departament del Meta) on van matar vint campesinos en estat d'indefensió, i de la massacre de El Aro (departament d'Antioquia), on van ser assassinats disset campesinos desarmats. En ambdues massacres, la població va patir a més desplaçament forçat i espoli, entre altres violències. (Wikipedia)

13 Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia - Ejército del Pueblo (FARC-EP).

14 Ejército de Liberación Nacional (ELN).

☰ Circumscripcions especials transitòries, curuls per a les víctimes, etc. Dins d'aquest exercici que es va aconseguir per l'esforç de les víctimes, en molts espais rurals no estan les condicions per a garantir el desenvolupament de les eleccions. Fa falta major acompanyament de la comunitat internacional. És necessari una crida als grups armats, perquè respectin l'oportunitat de persones que per primera vegada tenen l'ocasió d'arribar al Congrés i fer-ne part.

Olga Margoth Romero Villegas

El 2022 tindrem el llançament de l'informe amb les dades específiques de gènere i territorials, compilats pel Comitè de Seguiment a la Implementació de les mesures de gènere en l'Acord de Pau a Montes de María. Necessitarem que ens acompanyin en aquest llançament.



11:30 h

Taula 6

Balanç de la implementació de les mesures de gènere de l'Acord de Pau

Adriana María Benjumea Rúa, directora de la Corporación Humanas

Beatriz Quintero García, GPaz i secretaria tècnica de la Red Nacional de Mujeres

Diana María Parra Romero, subsecretaria de Políticas de Igualdad de la Alcaldía de Bogotá

María del Rosario Vásquez Sepúlveda, Grup Internodal de Gènere de suport a la Comisión para el Esclarecimiento de la Verdad (CEV)

Modera Luz Piedad Caicedo Delgado, GPaz i Corporación Humanas

(Luz Piedad Caicedo Delgado) Donem principi a aquest segon panell. Ha estat enriquidor tenir l'oportunitat d'escoltar les nostres amigues *montemarianas*. L'Acord de Pau els ha donat esperança, encara que per descomptat, és una esperança que ha entrat en un parèntesi gegantesc, atès que les mesures de gènere i l'Acord íntegrament, no ha estat implementat amb la serenitat i l'articulació que es requereix.

Tenim un panell amb quatre dones potents que ens faran referència a part d'aquest balanç. Començarem amb Diana Parra Romero, sotssecretària de Polítiques d'Igualtat del Districte Capital de Bogotá. Màster en Estudis Polítics de la Pontifícia Universidad Javeriana, especialista en Estudis Feministes i de Gènere de la Universidad Nacional de Colombia, i professional en psicologia de la Universidad Externa de Colombia. Té més de deu anys d'experiència com a consultora, investigadora i coordinadora de projectes en temes relacionats amb la defensa i

garantia dels Drets Humans de les dones i les nenes, la igualtat de gènere, la transversalització de l'enfocament de gènere i l'atenció a poblacions en estat de vulnerabilitat en entitats com el Fons de Nacions Unides per a l'Infància UNICEF, entre altres. A més, ha estat docent universitària en diferents universitats colombianes, en pregrau i postgrau.

Diana María Parra Romero

Què estem fent des de Bogotà per a la implementació dels Acord de Pau? És una aposta no només simbòlica, sinó que és part integral del nostre pla de desenvolupament. Fa part del nostre compromís reconèixer el territori com un lloc en el qual el conflicte armat va tenir lloc. És important dir-ho, penso, perquè en anteriors administracions mai havia succeït.

Adicionalment, voldria explicar que si bé [Bogotà] no va ser prioritzat com a territori PDET¹⁵ per a reconèixer que un dels seus territoris més grans, el Sumapaz, va ser víctima del conflicte armat i allí habiten milers de víctimes i de dones víctimes. També inclou el municipi limítrof de Soacha, allí implementarem un altre d'aquests PDET, per a reconèixer que va ser un territori on van ocórrer milers i milers de fets victimitzants. Va haver-hi diversos centenars de milers de víctimes tant a Soacha com a Bogotà.

Bogotà s'estableix com la capital de les dones. Tenim la primera dona alcaldessa¹⁶ de Bogotà, que es veu reflectit en la mesura de posar les necessitats de les dones en primera línia, de canviar el xip de les administracions públiques. Si no ho fan així els funcionaris i les funcionàries, ens convertim més en obstacles que no en una altra cosa.

Busquem incorporar les accions de gènere en la implementació dels Acords de Pau, tant en la zona urbana com en la rural, que és on es va viure principalment el conflicte armat. Accions específiques per a la ciutadania i les habitants de Bogotà: contracte social amb igualtat d'oportunitats per a la inclusió social i productiva; inspirar confiança i legitimitat per a viure sense por i ser epicentre de cultura ciutadana, Pau i reconciliació; construir Bogotà Regió amb govern transparent, obert i ciutadania conscient.

¹⁵ Els Programas de Desarrollo con Enfoque Territorial (PDET) són un instrument especial de planificació i gestió a quinze anys, que tenen per objectiu establir i transformar els territoris més afectats per la violència, la pobresa, les economies il·lícites i la debilitat institucional, i així aconseguir el desenvolupament rural que requereixen aquests 170 municipis. (Gobierno de Colombia)

¹⁶ Claudia López, alcaldessa major de Bogotà, ocupa el càrrec des del 2019.

Els 6 punts de l'Acord de Pau: una Pau sense finançament, difícilment és una Pau que pugui desenvolupar-se. Ens focalitzarem en les accions amb enfocament de gènere que hem desenvolupat. Desafortunadament, la pandèmia va monopolitzar aquest temps, reconeixem que hem de ficar-li molt més l'accelerador perquè aquesta administració acaba el desembre de 2023.

Avenços en la incorporació de les accions de gènere en l'Acord de Pau:

Punt 1. Reforma rural integral: Programes de Desenvolupament amb Enfocament Territorial (PDET), creant dos territoris.

- Curs de Pau territorial, reconciliació i participació política de les dones: si no es preparen i s'impliquen, difícilment tenim incidència en les diferents agendes.
- Ruta d'atenció, assessoria i orientació per a dones víctimes del conflicte armat i dones ex-combatents. Brindem suport psicosocial, jurídic i de participació política.
- Ampliació del model d'operació de les Cases Refugi per a les dones víctimes de violència, que contempla dones en la ruralitat: víctima de qualsevol raó de gènere que necessiti la institucionalitat per a salvaguardar la seva vida. També compta amb una casa refugi intermèdia, que permet l'acolliment mentre arriba l'autorització administrativa oficial dictada per les mesures de la judicatura i així evitar violències extremes o femicidis.
- Mesures en salut, educació i habitatge: el model d'atenció s'adequa a les dones, perquè elles ingressin a estudiar (el model educatiu s'adapta als temps de les dones, model flexible, per a permetre que puguin graduar-se com a batxillers i en cursos de formació). Subsidis d'habitatges a dones víctimes del conflicte armat, que han estat prioritzades.

Punt 2. Participació política: obertura democràtica per a construir la Pau.

- Assistència tècnica i enfortiment a dones en taules locals i districtuals de víctimes.
- Memòria històrica i política de les lideresses i defensores de Drets Humans, per a rescatar la memòria històrica de les víctimes del conflicte armat i les signants/constructores de Pau.

- Consell Consultiu de Dones: incorpora representació de víctimes i excombatents, que ara permet que se sumin aquestes dones.
- Activació del Consell Districtal de Pau.
- Construcció del Sistema Districtal de Cures, que neix des del territori, busca reconèixer els treballs de cures no remunerats que es donen en el dia a dia.
- Inclusió en el Pla de Desenvolupament 2020-2024 el programa “Igualdad de oportunidades y desarrollo de capacidades para las mujeres” i la Escuela de Formación Política de las Mujeres.

Punt 3. Fi del conflicte.

- Taula intersectorial institucional per a la implementació de l'Acord de Pau.
- Formulació de la política pública districtal de víctimes, memòria, Pau i reconciliació.

Punt 4. Pla territorial de salut de Bogotà.

- Convivència social i salut mental, reconeixent les afectacions que el conflicte armat ha tingut tant per a les víctimes com en les comunitats.
- Política de lluita contra les drogues, amb una mirada totalment diferent de la que té el Govern nacional en aquest moment.

Punt 5. Acord sobre les víctimes del conflicte.

- A les mans de la Comissió de seguiment de la implementació, però des de l'administració districtal s'ha construït una coordinació i es planteja aquesta implementació de manera col·laborativa i indirecta.
- Treball conjunt amb la Jurisdicción Especial para la Paz (JEP), amb mirada de gènere.

Punt 6. Implementació, verificació i refrendació.

- Instància especial de dones per a contribuir al seguiment de l'enfocament de gènere.

- Prioritzar les necessitats pràctiques i estratègiques de les dones en el Plan Marco de Implementación (PMI).
- Sol·licitud de cooperació per a acompanyament internacional a la implementació dels punts de l'Acord de Pau.

No és només important què toca fer, sinó com. Es diu des de dalt què s'ha de fer, però després queda a càrrec de cada territori com convertir-lo en realitat. Com s'ha de desenvolupar i implementar adequadament, realment i amb enfocament de gènere en cada territori.

(LPCD) Moltíssimes gràcies, Diana. Presento a Beatriz Quintero García, activista feminista i coordinadora de la Red Nacional de Mujeres. Integrant de Gpaz, plataforma de dones i d'organitzacions de dones que fem seguiment al compliment de les mesures de gènere en l'Acord de Pau. Endavant, Beatriz.

Beatriz Quintero García

Agrair l'assistència femenina a aquesta jornada. Agrair a la Taula Catalana, i insistir que tot aquest treball que es fa des de l'àmbit internacional i el nacional és molt important. És un treball de totes, vostès i nosaltres. Aquesta Pau ens la devem totes, des de fora i des d'endins.

Balanç de l'Acord de Pau que, per a mi, són coses que he pensat en les xerrades que s'han donat aquests dos dies. Aquest balanç no és de cinc anys, és de molts anys en què de veritat nosaltres, com a feministes, hem construït aquesta proposta d'una sortida negociada del conflicte. No fa cinc anys d'això, sinó que ve des dels anys 90¹⁷. La societat civil colombiana va donar suport a la guerra molt de temps. Quan comencem a dir “no més guerra, de veritat pau”, és un canvi qualitatiu que hem començat a avançar i a construir. És un balanç positiu, a comparació del procés anterior.

17 Entre altres accions i fets destacats, la ponent fa referència al camí recorregut fins a arribar a l'Assemblea Constituent de Colòmbia, convocada l'any 1991 per a promulgar una nova Constitució Política, que substituïa la promulgada el 1886. La Constitució Política de la República de Colòmbia va ser aprovada el 4 de juliol del 1991. En aquest camí hi va haver canvis considerables en el panorama polític i jurídic colombià. Per citar-ne algunes, el 1990 el moviment guerriller urbà M-19 va passar a ser un partit polític –la Alianza Democrática M-19, que va perdurar fins a l'any 2000–, i també va ser el punt d'inflexió en una reivindicació centenària dels pobles originaris: que es garantís la representació al Congrés de la República a les comunitats indígenes, a més d'incorporar la Jurisdicción Especial Indígena, que recull el “derecho propio” o “derecho mayor” propi dels pobles indígenes (art. 246 de la Constitució colombiana).

També cal reconèixer que totes les instàncies internacionals han donat suport a l'Acord de Pau. Ho entenem no com un canvi de menys armes o d'entregar les armes, sinó com una construcció amb les dones. Com les dones construïen aquesta Pau i li aportaven, tal com hem vist en el panell anterior, amb les seves històries de vida en les que estaven construint Pau. Nosaltres com a feministes insistim i vam mostrar com la guerra té un impacte diferencial per a nosaltres. Per això insistim que l'Acord de Pau tingués aquesta mirada i enfocament, una Pau plana no anava a tenir aquesta perspectiva.

Què vol dir un Acord de Pau reeixit? Segurament molta gent respondria aquesta pregunta de formes diferents. Jo com a feminista diria que és, en una societat que està acostumada a la guerra –que ens acostumem a discutir i a negociar amb armes–, és una transformació molt més gran que deixar les armes. Per a nosaltres les dones no és només construir Pau, sinó que és una lluita contra el patriarcat. És una construcció de Pau compromesa amb la igualtat, la llibertat i la no discriminació. No és una lluita senzilla, és una cosa molt més gran.

El que vam fer concretament, allò que va passar i per què arribem a aquest enfocament de gènere en l'Acord de Pau. No va ser allò que ens imaginàvem en el 2012-2013, sinó que ja portàvem una gran trajectòria pensant què és un Acord de Pau amb perspectiva de gènere. Vostès saben que l'Acord de Pau es va iniciar de manera secreta, quan ens assabentem de la negociació entre les FARC i el govern, comencem a planejar què hauríem de fer per a incorporar aquest enfocament.

Ens imaginàvem dues coses. Havia d'haver-hi dones presents en aquesta negociació. Dones negociadores. I segon, era número i contingut: nombre de dones participant, però també un enfocament de gènere en els continguts. Comencem a fer insistència enfront del govern nacional, perquè no es repetís aquesta primera foto tan desastrosa i patriarcal, en la qual els negociadors eren cinc del govern i cinc de les FARC, i tots homes, així que els homes anaven a negociar la Pau a Colòmbia. Vam protestar contra aquesta foto i vam dir que era necessari que hi hagués dones negociadores pels dos costats. De moltes formes, vam aconseguir demostrar la importància d'aquest canvi, i es van nomenar dues dones negociadores del govern colombià.

Després comencem a veure els documents. Els dos primers punts no tenien cap enfocament de gènere, i molt menys enfocament ètnic. Aconseguim que es nomenés una subcomissió de gènere, amb un compromís tant de la guerrilla de les FARC com del govern colombià, perquè

no solament els futurs punts tinguessin aquesta perspectiva, sinó que els ja lliurats també la incorporeassin.

Comencem a veure una discussió molt important, sobre la violència sexual: comencem a sentir que s'anava a convertir en un mal col·lateral del conflicte armat. Això quedaria com a secundari, que no era tan important. Nosaltres, feministes, vam dir des de les organitzacions que no ens anàvem a empassar aquests gripaus¹⁸, i que anàvem a insistir que la violència sexual seria un crim que no anava a ser amniable ni indultable.

No parlaré del plebiscit¹⁹, que totes aquí el vam sofrir, el vam plorar, vam tenir la plenitud d'emocions, com diem a Colòmbia. Totes vam perdre. Quan es perd el plebiscit, va ser per diverses raons: una pel discurs de la “ideologia de gènere” de l'Acord de Pau, una altra per la desmobilització dels exguerrillers i les exguerrilleres, i una altra perquè se suposava que la justícia que s'anava a implementar era injusta. Vam veure que l'enfocament de gènere podia ser una moneda de canvi per a negociar el nou Acord de Pau. Ens vam aliar grups feministes, acadèmiques, organitzacions LGBTI, per a aconseguir que el nou Acord de Pau que se signés no tregués l'enfocament de gènere i diferencial. Vam fer una gran incidència enfront del comitè que anava a redactar de nou el text.

Avaluant això, podríem dir que sí que vam aconseguir que no es llevés molt de l'enfocament de gènere, però jo avaluo que l'enfocament LGBTI sí que va perdre. Perquè encara a la població LGBTI la van deixar com a població vulnerable, en canvi a les dones no. Això implica polítiques públiques diferents.

El que va seguir com a estratègia tan aviat com es va signar el segon Acord de Pau, és com garantirem en aquests quinze anys la implementació adequada. Només ho introduiré. Nosaltres analitzem molt bé l'Acord de Pau i trobem 122 mesures de gènere. Per a poder implementar-ho, havia de complir-les totes. Què calia fer per a cadascuna d'elles? Algunes activitats normatives o legislatives, canvis normatius per a poder implementar-les; unes altres eren d'implementació operativa, cal posar pressupost i altres en els territoris. Quan Yaini deia que

18 En llenguatge col·loquial, referència a una traïció.

19 El 2 d'octubre de 2016 es va realitzar el plebiscit per a referendar l'Acord de Pau entre el govern i les FARC-EP. L'objectiu de la consulta era que la ciutadania expressés la seva aprovació o el rebuig als Acords de Pau negociats a L'Havana. Perquè l'Acord fos vàlid, el «Sí» devia comptar, com a mínim, amb un 13% del cens electoral (4.396.626 vots) i superar en nombre de vots al «No». El resultat va ser la victòria del «No». (Wikipedia)

hi ha 51 mesures que el govern va proposar implementar, de les quals va complir una vintena. El govern nacional només ha posat recursos i diners a aquestes 51. Cal buscar la manera que les altres es puguin implementar i que no es quedin abandonades i invisibilitzades.

El treball nostre a Gpaz ha estat principalment analitzar les mesures: què impliquen i què necessiten. Després portar i discutir aquestes mesures en els territoris, perquè si els territoris no s'apropien de l'Acord de Pau, aquest quedarà en no res. No passarà res. És molt important que les dones als territoris es comprometin amb aquest Acord de Pau. Ha estat molt interessant escoltar les companyes *montemarianas*. És increïble com estan apropiades, malgrat les dificultats i les barreres, elles ho continuen defensant. És l'única possibilitat que de veritat tenim les colombianes i els colombians per a aquesta Pau. L'única forma és que estigui compresa amb la llibertat, la igualtat i la no discriminació.

(LPCD) Moltes gràcies, Beatriz. Li dono la paraula a Adriana María Benjumea Rúa, codirectora de la Corporación Humanas, advocada feminista integrant de Gpaz i de Cinco Claves.

Adriana Benjumea Rúa

Jornades així són mostra d'aquest suport històric amb la Pau de Colòmbia i amb les organitzacions que treballem per aquesta, amb les dones i amb les feministes.

Com es fa un balanç de tot això en quinze minuts? Hi ha una part prèvia que és molt necessari nomenar, perquè pensar en l'Acord de Pau és pensar en una història que havia de ser diferent. No sabíem què era diferent després de la signatura, però hi ha moments en la història de la gent, dels països, hi ha dates que a una se li queden gravades i a una no se li oblida què estava fent en aquest moment. Jo vaig néixer en una comuna de Medellín, molt pobra, jo soc filla d'aquesta època del narcotràfic. A mi no se m'oblida què estava fent quan van matar a Pablo Escobar, i tampoc se m'oblida què estava fent fa cinc anys. Aquell trimestre que va ser molt intens a Colòmbia: setembre, octubre i novembre del 2016. Jo estava signant, perquè així ho sentia, l'Acord de Pau. A Cartagena estàvem plenes d'emoció, vestides de blanc, veiem a les *cantaors*, ens semblava increïble, era tan emocionant. Veure a les víctimes, a la comunitat internacional, als grans relators i als ambaixadors, era molt emocionant. Això va ser al setembre.

A l'octubre, jo havia d'arribar a Barcelona. Si cada dia hem sentit que aquesta guerra havia viscut més de seixanta anys, hi ha gent que havíem viscut sempre en guerra. Es votava l'Acord de

Pau el 2 d'octubre, així que em vaig quedar un dia més. Teníem preparat el discurs del plebiscit, convençudes que votàvem per la Pau. I es va votar que no. I vam plorar. Agafem un avió i arribem aquí. Va ser una setmana esquizofrènica. Ens preguntaven per què Colòmbia va votar que no a la Pau, i no ho sabíem, i ploràvem. I Santos²⁰ va guanyar el Premi Nobel de Pau. Nou de cada deu que havien sortit als carrers, no havien votat "Sí". A l'octubre signem i consolidem l'Acord de Pau, acceptat amb tots aquests antecedents.

Va ser un treball d'anys, d'abans d'aquest moment, d'acompanyament internacional, del recurs de molts països que van creure que mereixíem una sortida del sol nova i tenir una dècada diferent. Seria més interessant tenir encara més diferent la dècada, però res menyspreable respecte al que teníem i el que anem construint.

Aquest Acord de Pau va tenir un seguiment oficial. L'Institut Kroc, l'organització que fa aquest seguiment, amb el suport del govern i la cooperació internacional, és el que oficialment han de reconèixer els i les excombatents de les FARC i el Govern. En els diferents informes, diuen que a vegades la cosa està més pessimista o optimista, però hi ha tres temes que diuen que l'Acord de Pau no ha resolt:

1. Tema territorial
2. Víctimes
3. Defensores

Sobre aquests tres temes, i altres dos, en aquest balanç, cal posar atenció al got mig ple o mig buit.

En primer lloc, el **tema territorial** és molt greu. Fonamentalment, va ser la promesa de l'Acord. La Pau no havia de ser sinó territorial. Si no, on es farà? Però no està passant, perquè

²⁰ Juan Manuel Santos, president de la República de Colòmbia durant dos mandats, des de l'agost del 2010 fins a l'agost del 2018. Cocreador del Partido de la U, va ser nomenat Ministre de Defensa sota el mandat del president Álvaro Uribe (2006-2009), període en què es van donar els casos dels "Falsos Positivos": assassinats de civils no-bel·ligerants, fent-los passar a les estadístiques oficials com baixes en combat del conflicte armat, ja fossin presumptes guerrillers o paramilitars. El febrer del 2021, la Jurisdicción Especial para la Paz (JEP) va estimar que al menys hi va haver 6.402 falsos positius entre 2002 i 2008. Tanmateix, alguns mesos després de la segona presa de possessió de Santos l'any 2014, el seu antic mentor Álvaro Uribe va passar a ser crític del president, i tres anys després Uribe lideraria el partit de l'oposició, el Centro Democrático. L'any 2016, Santos va rebre el Premi Nobel de la Paz "pels seus decidits esforços per posar final a més de cinquanta anys de guerra civil al seu país", segons va declarar The Nobel Foundation. (Wikipedia)

per a poder activar tot aquest contingut de principis i de mesures –en aquest cas, de gènere–, s'ha intentat construir una gran arquitectura. Això pot tenir diverses explicacions. Donar-li tanta tasca a un sol ens podria ser massa responsabilitat. Aquestes grans infraestructures governamentals que es construeixen ho fan molt més lent, perquè fins que arriba a escala local triga més. Això en cinc anys és impossible.

Un dels punts bàsics són els crèdits per a les dones, perquè no són propietàries de la terra i no tenen béns. Cal crear una línia de crèdit per a les dones. Es crea la línia de crèdit, amb una institucionalitat, però no s'ha obert ni un sol crèdit per a cap dona en cinc anys. La part més estructural i gran permet que existeixin en el paper les condicions, però en el territorial això no ha passat, no hi ha mecanismes.

Tenen temps per a fer-ho, perquè aquesta línia d'indicadors es va signar el 2017, i tenen uns deu anys per a desenvolupar-los. Però és important que en cinc anys no s'hagi fet i és important dir-ho.

Que hi hagi un enfocament de gènere en totes les mesures de l'Acord de Pau, va ser una herència més enllà de l'Acord, per a entendre que aquest enfocament no és només parlar de violència sexual. Les dones, feministes, parlem de violència sexual, però també és parlar de terres, drets per a persones LGBTI, parlar de les dones en els cultius de coca [perquè no han estat solament els homes qui l'ha conreada], és parlar de la seva participació política... Posar-li un enfocament de gènere a l'Acord de Pau no era només parlar de violències sexuals, sinó també parlar d'això i més: de la terra, de la participació, de la fi del conflicte... Això és fonamental.

En segon lloc, el **tema de les víctimes**. Per descomptat que hi ha un gran llegat, amb la Llei 1448, de Víctimes i Restitució de Terres. A Colòmbia una ha de saber de lleis, perquè li puguin atendre. La Llei de Víctimes i Restitució de Terres és un triomf dels moviments de víctimes, però en aquest moment transicional és necessària una gran coordinació perquè permeti una reparació transformadora i integral.

En tercer lloc, les **Defensores de Drets Humans**. El món i també Colòmbia s'ha acostumat al fet que són els grans defensors. Però hi ha moltes invisibles. Això és molt important i molt tràgic també. Una defensora indígena, Sandra Liliana, assassinada a principis d'enguany. Amb els seus companys van sol·licitar les mesures de protecció: a ells sí que els van lliurar, a ella no. Va ser a ella a qui van assassinar. Això ens fa pensar diferent en les defensores. Per descomp-

tat que s'amenaça i s'atempta contra més defensors, però a elles les agredeixen igual. Cada mes surten pamflets [amençadors, de grups paramilitars i/o guerrilles] en els quals surten els seus noms. Això pot fer que les dones no puguin participar.

Sobre les **violències sexuals**: a Colòmbia, a cinc anys d'obertura de la JEP, no hi ha obert un cas de violència sexual, violència reproductiva i altres formes de violència relacionades amb la sexualitat de la víctima. Cinc anys en què no esmenta la violència sexual ni tan sols com un cas. La Plataforma Cinco Claves²¹ porta sol·licitant des de fa dos anys que s'obri un cas de violència sexual. Tots els actors armats que han participat en la guerra han comès violències contra les dones, les nenes i les persones LGBTI. Mereixem que es reconegui. És un crim que està relacionat amb la guerra, que fa part també de tots els greus crims que vivim. La guerra és per a matar, per això és que cal parar-la i reconstruir la Pau. Les víctimes de violències sexuals també entenen que això va tenir lloc en la guerra i per tant s'ha de tractar des de la mirada transicional.

Sobre **la guerra contra les drogues**: molt imposada pel model dels Estats Units a Amèrica Llatina. A Colòmbia els que estan en la presó no són els grans narcotraficants, sinó els petits campesinos i les petites campesinas que han conreat la terra, que han venut, que la fulla de coca els ha servit perquè els seus fills i filles estudiïn, que és l'únic sosteniment que tenen. Se'ls continua tractant com a criminals –i l'Acord de Pau ho té– a les persones que van estar en els cultius de coca. Avui, hi ha campesinos i campesinas que van entrar al procés de substitució de cultius; el punt 4²² és el pitjor punt, el més fracassat. Malgrat això, els campesinos i les campesinas continuen treballant en aquest punt. Ni tan sols hi ha un protocol per a mirar això amb enfocament de gènere. Avui a Colòmbia les fumigacions les han aturat les decisions de la Cort Constitucional, perquè el govern continua pensant que és la guerra contra els narcos. Cal pensar en mesures de regularització. Cal pensar en el compromís del món, no sols Colòmbia, amb aquest tema que involucra tràfic d'armes, de dones... Que involucra altres economies il·legals i que continua sostenint i aguditzant la guerra per la terra. La terra que hauria de ser de les dones,

21 El procés de les Cinco Claves forma part de l'experiència acumulada de persones i organitzacions de dones, feministes i víctimes supervivents que han treballat sobre la violència sexual dins el marc i en ocasió del conflicte armat. (Corporación Humanas)

22 El punt 4 de l'Acord de Pau de Colòmbia fa referència a la Solució al Problema de les Drogues Il·lícites, en el qual es considera indispensable promoure una nova visió on regeixi un "tractament diferent i diferenciat al fenomen del consum, al problema dels cultius d'ús il·lícits, i a la criminalitat organitzada associada al narcotràfic, garantint un enfocament general de drets humans i salut pública, diferenciat i de gènere" (Govern nacional i FARC-EP, 2016).

de les afros, de les campesinas, de les indígenes, de les víctimes, de la gent més empobrida a Colòmbia.

(LPCD) Gràcies, Adriana. Un gust presentar a María del Rosario Vázquez Sepúlveda. Forma part de la Colectiva de Mujeres Exiliadas, Refugiadas y Migradas i del Node Catalunya de Suport a la Comissió d'Esclariment de la Veritat i del Grup internodal de Gènere d'aquesta comissió. És un plaer poder escoltar de viva veu com s'està avançant en aquesta missió aquí, a Barcelona.

María del Rosario Vázquez Sepúlveda

El primer que jo voldria esmentar és que estem en el marc encara de la celebració dels vint anys de la Taula Catalana per Colòmbia. Aquestes dinou jornades signifiquen que ja a l'any de crear-se van començar les mirades de reflexió, pensament, etc. És un compromís permanent, d'institucions i organitzacions que estimen a Colòmbia. Que han estat en llocs impensables de la geografia nacional [colombiana] i que sempre ens han desitjat pau, vida digna i felicitat. Em sembla bell que aquestes jornades, que han estat tan potents, formin part d'aquesta commemoració dels vint anys.

Vull que el que diré s'interpreti com una invitació a una mirada simbòlica, des de la semiologia, de com és l'exili. Jo parlaré des d'aquest no-lloc que és l'exili. Som l'última intervenció de l'última taula, perquè així ens estem colant en tots els espais de representació i de participació. Tampoc és en va que quan m'anava a pujar a la taula, em preguntessin qui ets, com vols que et presenti. Això és el que passa a les persones exiliades: la nostra vida s'esborra. Tot el meu CV colombià es va esborrar, no apareix. Des del meu naixement fins a viure aquí. Voldria posar-ho com a context. Les dones que han estat aquí ens han parlat de les seves afectacions de les violències a les quals han estat sotmeses: violències sexuals, fustigació, amenaces, assassinat de familiars... Són les mateixes afectacions de les qui som aquí per això. La nostra primera victimització no és l'exili. L'exili no és una solució, és una victimització més. És una violació de tots els Drets Humans. Perquè perds la llibertat i la capacitat de decidir. No és que som les exiliades, les refugiades, les migrades i les dones que es van quedar en el territori... Ja ho va dir la cacica [Yaini Isabel Contreras Jiménez]: vam trencar amb la nostra mare i haver de créixer separades de la mare és el que més ens fa mal. Continuar existint sense escoltar els sons del matí, sense veure les muntanyes, és un delictes que es comet contra totes nosaltres. Voldríem que ens veiessin des d'aquí.

Nosaltres a l'exili hem reflexionat, ens reunim, ens parlem, sabem qui som. Però per a Colòmbia continuem sent invisibles. Continuen sense anomenar-nos. Tret que siguem allí per algun atzar del destí, no se'ns anomena, com unes dones més. Les organitzacions socials no tenen un registre de quantes dones/homes estan en l'exili, per què es van haver d'anar. Les regions i municipis no tenen un cens de qui està per fora. D'on estem. De què ens està passant en aquest no-lloc.

Nosaltres des d'aquí, ens preguntem com seria Colòmbia si nosaltres fóssim allà. Quina falta li estem fent a Colòmbia, no sols la falta que nosaltres tenim. Jo que soc de Manizales, per a mi és impossible que el Nevado del Ruiz continuï existint sense que jo el vegi. El que més volem és que ens vegin, ens reconeguin i que ens anomenin.

Compromeses amb la Pau estem des de molt abans que es comencés el tema i tot aquest treball per la construcció dels Acords de Pau. Vam enviar les nostres propostes, vam ser presents en les taules. Algunes de nosaltres vam estar en aquell gloriós dia de Cartagena, vestides de blanc.

Som, estem i proposem. Com ja han dit en diferents taules, el treball del Sistema Integral de veritat, Justícia, Reparació i Garantia de No Repetició és el que més ens arriba a nosaltres. És amb el que més podem sentir que participem. Només el fet que existeixi el Sistema, per a les que estem en l'exili, fa que l'Acord de Pau tingui tota una raó de ser. És l'espai en el qual nosaltres podem participar. Dones treballant per a totes les instàncies, per a la Comissió de la Veritat. Estem recollint testimonis, casos que puguin contribuir a la Justícia Especial per a la Pau (JEP), moltes persones en l'exili treballant perquè es trobin les seves persones desaparegudes.

El Sistema ens dona una fortalesa i una capacitat per a continuar fent seguiment. perquè en altres temes, la distància fa que les coses siguin més difícils. Entre les exiliades hi ha dones pagueses, indígenes, afros, acadèmiques, estudiants... Un univers enorme, que és el mateix que existeix a Colòmbia. Per això és tan important que puguem parlar amb major proximitat.

El treball de suport a la Comissió de la Veritat es va donar a anomenar-se "node". A vegades és un nus, perquè portem totes les pràctiques de Colòmbia. És un nus del patriarcat, que ha fet que sigui també difícil treballar en les diferents instàncies, en els diferents països. Això va impulsar que existís aquest Grup internodal de Gènere. Ha servit per a reconèixer-nos entre nosaltres, la cura com a horitzó fonamental i com la nostra pràctica quotidiana.

La cura entre nosaltres i la sanació del que significa estar desarrelades. Amb un procés que també ens ha permès mirar-nos d'una altra forma. Òbviament, ens ha permès mirar també l'Acord de Pau des d'aquest enfocament. Deixar de mirar-nos com a víctimes, encara que penso que ser víctima és una categoria política molt important, ja que mentre no hi hagi reparacions aquesta categoria política no pot evolucionar cap a una altra cosa. Se'ns diu que els països es diuen països d'acolliment. El que més voldríem és que es guanyessin aquest nom. Que no li ho diguin tan fàcilment. Són el nostre país d'assentament, però l'acolliment es guanya. L'acollida és una abraçada i una facilitat per a poder viure, que no tenim. Colòmbia s'ha guanyat a pols ser un país expulsor, doncs que els països d'acolliment es guanyin a consciència aquest títol.

És un dessagnament que no cessa. L'any passat vam tenir xifres històriques de persones fugint de Colòmbia. Un dessagnament de persones que arriben en condicions realment miserables, que desborden el poc que pot donar un govern local i amb organitzacions que no tenim com poder atendre, més enllà d'oferir espais de diàleg i de reconèixer.

Som un territori fora de Colòmbia, que ha treballat profundament les afectacions de l'exili. Hem treballat profundament les afectacions però també els afrontaments. En les afectacions, una fonamental és que voldríem que els aprenentatges d'aquest procés a Colòmbia els puguem continuar aplicant. El continu de violències no cessa després de l'exili. Hem treballat moltíssim les recomanacions.

Som molt judicioses, ens tenen molt en compte perquè com a territori la Comissió de la Veritat ens diu "La macroterritorial". Som un país per fora de Colòmbia. Som incomptables. Cada dia arriben noves persones. No tenim com comptar-nos, però acostem-nos més. Aquest treball ha estat fonamental perquè li ha donat sentit al treball d'anys que hem fet moltíssimes. Això no acabarà quan acabin els períodes, per exemple de la Comissió de la Veritat, perquè nosaltres seguirem amb el nostre treball de memòria. Això li passa també a les dones.

Aquí estem, escoltin-nos, ja que la pandèmia ens va tancar i ens va alliberar alhora, perquè ens va crear altres formes de comunicació. En més condicions d'igualtat. Tenim molt per a dir i molt per a aportar. Els territoris ens enforteixen profundament. Tenim una cosa que és molt clau, i és que la visió de llunyania dona una visió de conjunt. Si abans em feia mal pel que passava en el meu territori, ara veig Colòmbia com un tot. Tinc una visió que molta gent no té. I també veiem l'important que és per al món aquest Acord de Pau. El món està esperant que no sigui un projecte fallit, perquè som una esperança, per a tants països que estan sofrint

profundament. Aquí creem uns agermanaments amb Síria, amb països en els quals hi ha una devastació infinita i creiem que aquests aprenentatges han d'arribar. Colòmbia no sols té responsabilitat interna. Nosaltres com a societat civil, no sols tenim una responsabilitat amb nosaltres mateixes, sinó amb el món sencer. Sona com una responsabilitat molt gran, però fem-li, nosaltres som capaces.

Des de l'escriptura, aquí produïm moltes coses belles. Vam fer cançons belles. Jo voldria que escoltessin la primera que ens va reflectir molt, que es va estrenar en l'acte de reconeixement que es va fer en l'acte de la Comissió de la Veritat. Em refereixo a la cançó "Reconeix-me. Territori de l'exili 2020"²³.

(LPCD) Reprendré alguns punts del que s'ha dit.

De Diana, fer esment a les accions concretes que s'estan fent en els plans de desenvolupament de Bogotà, amb el reconeixement que hi ha una necessitat imperiosa de posar l'accelerador per a poder dur a terme aquestes mesures. Ressaltar que si no hi ha un pressupost assignat, és impossible que les mesures, qualsevol d'elles, es puguin implementar. Aquesta alcaldia ha reprès les mesures de gènere.

De Beatriz, voldria recuperar la idea que l'Acord no comença amb la signatura, ni tan sols amb la negociació entre el Govern amb les FARC, sinó que és un compromís almenys d'una part de la societat civil, que havia estat en la guerra. És a partir dels noranta que hi ha una volta de rosca important i un compromís amb una sortida diferent als conflictes que havia viscut el país. I en aquesta sortida, en aquesta idea de "no més guerra", el paper protagonista de les dones.

D'Adriana, em sembla important recuperar aquesta obstinació que va haver-hi, malgrat la pèrdua del plebiscit, gairebé 50 % de la població que va quedar revocada. Cal reconèixer la gran capacitat de maniobra política del Govern per a aconseguir que l'Acord fos revisat i acordat de nou en una jugada política honesta, molt important per al país. Aquesta idea que malgrat que la violència sexual ha estat un dels aspectes que més ens ha importat –al menys a les organitzacions que estem aquí–, com una de les violències que despersonifica a les dones, i que requereix ser reconeguda i ser jutjada, no és l'únic aspecte que conté l'enfocament de gènere. També ho són la inclusió d'altres drets i la participació de les dones en tota la implementació

²³ <https://youtu.be/YzoR8y6zXQs>

de l'Acord de Pau. Recordar també aquesta última crida que fa Adriana a què la lluita contra les drogues sigui revisada i que puguem anar fins i tot una mica més enllà del que recull el Punt 4. Malgrat haver estat un dels primers punts que es va començar a implementar, i que va rebre quantitat de recursos, és tal vegada avui el que major fracàs mostra. Òbviament per un Govern que està pregonant sense cap compassió que és necessari fumigar i perseguir les baules més febles de la cadena del narcotràfic.

I de María Rosario, bé, la cançó reprèn molts dels elements que ella esmenta. Aquesta crida, tant de la cançó com amb la que ella començava, dient que l'exili les ha invisibilitzat, o ha invisibilitzat a quantitat de persones que estan per fora del país. I que l'exili no és l'última baula de la cadena, sinó que va ser pas obligat donades les altres violències que van sofrir. I que a més, l'exili és la continuació de la victimització. Segueix la situació de vulneració permanent dels seus drets. La crida a ser reconegudes com a persones que aporten al país, i aquest reconeixement que fa al Sistema Integral de Veritat, Justícia, Reparació i No Repetició, en tant que els ha possibilitat tornar a parlar amb el país, com a colombianes. Crec que també és interessant la menció d'aquest patriarcat que se sosté encara després. Un reconeixement als aprenentatges i recomanacions de les persones exiliades, també amb altres persones migrants i refugiades.

Ara convido a l'audiència a que facin preguntes i que així puguin aprofundir les ponents.

PREGUNTES I APORTACIONS

Reclamo a la representant de l'alcaldia de Bogotá. Jo que soc aquí de pas tornaré a una ciutat que no conec i tinc seixanta-sis anys d'edat. Tots els he viscut a Bogotá, menys els mesos que per salvaguardar la meua vida he estat fora de Colòmbia. És la primera vegada que escolto que Bogotá som una regió, això haig de felicitar-ho. Una regió que mai ningú ens ha mirat i no hem estat considerades part del conflicte social i armat que ha viscut el país. S'ha desconegut que a Bogotá estem tots els actors del conflicte, que últimament s'ha agreujat amb la inseguretats de la gent de Veneçuela que ha arribat per diferents motius. A Bogotá no hem viscut un procés de Pau, al contrari. Producte de les mesures que l'alcaldesa de Bogotá ha pres contra la població de la ciutat. Jo em pregunto si no estan encara les companyes indígenes a la plaça acampades. I com l'ESMAD²⁴ va intentar treure'ns. I com va fer desallotjaments durant la pandèmia contra les poblacions més febles. Jo escoltava aquesta intervenció i deia merda, jo no conec Bogotá, perquè això no és el que vivim a Bogotá. Aquestes polítiques són molt tancades i no es coneixen. Durant la pandèmia, l'Alt Comissionat per a la Pau, vam haver de donar una baralla perquè a les víctimes que som un dels sectors més vulnerables a Colòmbia, se'ns tingués en compte en tots aquests beneficis que va dir el President que s'estaven invertint. Caldria parlar d'això. I jo sí que tinc preguntes. I algunes persones estem preparant, que si hagués vingut Claudia López²⁵, anàvem a confrontar una política que no era

24 L'Escuadrón Móvil Antidisturbios (ESMAD) és una unitat especial de la Direcció de Seguridad Ciudadana (DISEC) de la Policía Nacional de Colombia, creada l'any 1999, que nominalment té la missió del control de disturbis, amb la finalitat de restablir l'ordre i la seguretat pels habitants. Des de la seva creació ha rebut múltiples crítiques per l'ús excessiu de la força i de tàctiques violentes per dissoldre concentracions, el que ha portat en diverses ocasions a la mort de civils. Per això, observadors de Drets Humans de les Nacions Unides han sol·licitat una "profunda transformació", segons recull la Wikipedia. Recentment, l'ESMAD ha estat objecte de crítiques i denúncies pels seus actes violents contra manifestants en el marc del Paro Nacional de Colòmbia l'any 2021. S'han documentat casos de brutalitat policial, violències sexuals i d'assassinats en aquestes mobilitzacions, segons Indepaz i l'ONG Temblores, entre altres organitzacions defensores de Drets Humans. La Comisión Interamericana de Derechos Humanos publicava el juliol del 2021 un informe en el qual critica la resposta governamental a les protestes, amb l'ús desproporcionat de la força, les desaparicions forçades, la violència contra periodistes i missions mèdiques, l'ús de l'assistència militar, de les facultats disciplinàries i de la jurisdicció penal militar.

25 Alcaldesa Mayor de Bogotá, ocupa el càrrec des del 2019. Anteriorment, ha estat Senadora per la República colombiana des del Partido Alianza Verde i candidata a la Vicepresidència amb el suport de la Coalición Colombia. També ha treballat com a consultora de Nacions Unides. Ha estat la primera alcaldessa LGBTQ+ elegida en una gran ciutat d'Àfrica. (Wikipedia)

la que esperàvem. La política de la violència que s'ha viscut a Bogotà i que continuem vivint. I estan tots. Narcotràfic, guerrilla, violència política i mesures contra la major part de la població que viu a Bogotà. I que desafortunadament en les últimes eleccions, l'esquerra vam tenir complicitat a nomenar una alcaldessa suposadament alternativa. Alternativa i que va continuar perpetuant el que ha viscut la ciutat de Bogotà en aquestes dècades.

☰ Si bé és cert que hem estat invisibilitzades en l'exterior, arran de la signatura dels Acords, per primera vegada vam ser reconegudes. La Paz té absència d'Estat, però no d'organitzacions civils. I precisament aquests tres dies de jornada són un exemple d'això. També el Fòrum Internacional de Víctimes. Fem treball en conjunt. Unim-nos. Mirem a veure com podem teixir xarxes.

Diana María Parra Romero

Benvingudes les crítiques, benvinguts els comentaris. Sí, jo ho vaig dir al principi de la intervenció, ho hem tingut súper complicat per la pandèmia. Jo crec que s'està fent un esforç per reconèixer als territoris, reconèixer la ruralitat, i reconèixer a Bogotà com un territori on va haver-hi conflicte armat. On va haver-hi i hi ha presència de grups armats il·legals. I on a més hi ha, com bé dius, diferents actors. No és senzill. Ha estat també qüestió de parar-nos enfront del Govern nacional i dir "aquí hi ha un Acord" i tenim la voluntat política que es compleixi. Jo crec que anem avançant en aquest sentit i ja reconèixer-lo amb les vicissituds que pugui tenir, és un assoliment. Una fita evidentment de les víctimes, moviments de dones i diferents organitzacions que actuen a Bogotà.

María Rosario Vázquez Sepúlveda

L'Acord de Pau està viu, perquè sortirà d'aquí amb una bomba d'oxigen molt gran, malgrat que hi hagi un govern innocu. Moltes gràcies.



Taula de Tancament

Laura Lorenzi, Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia

Josep Desquens, director general de Cooperació al Desenvolupament de la Generalitat de Catalunya

David Llistar, director de Justícia Global i Cooperació Internacional de l'Ajuntament de Barcelona

Kristian Herbolzheimer, director de l'Institut Català Internacional per la Pau de la Generalitat de Catalunya

David Minoves, director del Fons Català de Cooperació al Desenvolupament

Conclusions

Les XIX Jornades sobre Colòmbia²⁶ han estat una oportunitat per apropar-nos a la realitat dels territoris colombians i a les experiències de les lideresses que construeixen la pau des dels seus espais de lluita. També han estat un lloc de connexió on s'han establert relacions que han permès teixir una estratègia d'actuació per als pròxims anys. La presidenta de la Taula Catalana per Colòmbia, Laura Lorenzi, ho resumia així en el tancament de les jornades:

Tanquem les XIX Jornades de Colòmbia de la Taula Catalana per Colòmbia amb el cor ple d'alegria perquè sabem que ha estat un encert el fet de parlar durant tres dies del cinquè aniversari dels Acords de Pau a Colòmbia. És un encert perquè és el més important ara mateix al país. Quan, dos anys i mig enrere, les organitzacions vam proposar aquest tema, no quedava clar si avui seria un tema tan rellevant. Tres entitats (CooperAcció, IAP - International Action for Pea-

²⁶ <https://www.taulacolombia.org/es/xix-jornadas-de-la-aula-sobre-colombia/>

ce i ACP - Associació Catalana per la Pau) vam apostar-hi i la resta d'organitzacions de la Taula ens van donar suport.

Crec que un altre encert ha estat el tema de la presencialitat. Poder veure'ns, tocar-nos i abraçar-nos és extremadament rellevant després de dos anys de pandèmia. El que ha succeït durant aquests dies va molt més enllà del que ha passat en aquesta sala, que ja és prou important per si mateix. Hem pogut trobar-nos, parlar-nos, establir reunions, generar acords i seguir avançant en la construcció de la pau a Colòmbia des de diferents perspectives.

Però des del meu punt de vista, l'encert més important ha estat la selecció de totes les ponents, la majoria dones, el que ens alegra moltíssim. La qualitat i la diversitat de les persones que han pogut parlar i compartir les seves experiències amb nosaltres ha superat les expectatives. Per aquest motiu, els agraeixo molt l'esforç de venir fins aquí. Sabem que és un esforç important, però segurament, ha valgut la pena perquè ara la Taula té molt més clars els objectius per seguir treballant.

A curt termini, la prioritat és donar seguiment i suport des de la nostra posició a les pròximes eleccions. Hem de cuidar el procés electoral perquè va més enllà d'unes eleccions comunes. És una aposta per un canvi real al país. Ahir ho comentàvem en alguna de les reunions bilaterals que vam tenir: les eleccions a Colòmbia, amb les del Brasil, són una aposta al canvi a tot el continent llatinoamericà i a tot el món. Per això, se'ls ha de dedicar molts esforços des de molts punts de vista.

El segon element important que extraïem de les jornades és el suport de la Taula a la implementació integral de l'Acord de Pau. Aquesta és una de les feines de les organitzacions que formem part de la Taula, així com de les institucions que ens acompanyen avui aquí. Hem de buscar aquesta implementació real des de tots els mitjans possibles.

I per últim, un altre element que ha de guiar el nostre camí d'ara endavant és el fet de seguir donant suport a la feina de les lideresses i organitzacions que estan als territoris. Perquè apostar pel canvi i treballar per la transformació no pot costar la vida. Continuarem fent l'esforç de donar suport als territoris des d'aquí a través de programes d'acollida i de tots els mitjans a la nostra disposició perquè transformar el país no sigui una feina d'alt risc.

No puc tancar la intervenció sense agrair l'esforç increïble que s'ha fet per part de l'equip tècnic de la Taula, de les organitzacions implicades i de cada una de les persones que han treballat per tancar el dia d'avui amb tant d'èxit i alegria. A més, vull agrair a les participants que ens han acompanyat i a les ponents per estar aquí.

CooperAcció ha format part de l'organització d'aquestes jornades, també incloses en el XVII Fòrum contra les violències de gènere de la Plataforma Unitària Contra les Violències de Gènere, a través de dues taules de ponències en les quals s'ha parlat, d'una banda, sobre les lluites de resistència que duen a terme les defensores de la regió de Montes de María. I després d'escoltar les experiències de les defensores *montemarianas* de Drets Humans i la presentació de l'informe²⁷, es va realitzar una segona taula on es va fer balanç de la implementació de les mesures de gènere de l'Acord de Pau a Colòmbia, amb una referència específica a Bogotà. També el Grup Internodal de Gènere de suport a la Comisión de la Verdad va compartir la seva feina i conclusions.

Per concloure, celebrem aquest cinquè aniversari dels Acords de Pau en una situació de preocupació pel limitat avenç en el compliment dels acords, alhora que donem valor a tota la feina feta per part de la societat civil organitzada durant tots aquests anys.

Agraïm profundament la participació de les lideresses Ana Isabel Vergara, de l'associació *Mujeres Víctimas con Visión de Bolívar*; Ángela Patricia Pérez, de l'associació *Mujeres Valientes y Amorosas de Sucre*; Olga Margoth Romero, de l'associació *Mujeres Renovadoras de la Vida de Sucre*, i Yaini Isabel Contreras, lideressa del poble Zenú i consellera d'Educació Pròpia i Intercultural de l'Organització Nacional Indígena de Colòmbia (ONIC).

²⁷ "Violencias contra las mujeres y derechos humanos en Montes de María"
<https://www.humanas.org.co/wp-content/uploads/2021/08/Informe-DDHH-Montes-de-Maria.pdf>

També agraïm les intervencions d'Adriana Benjumea, codirectora de la Corporación Humanas; Beatriz Quintero, integrant de GPaz i coordinadora de la Red Nacional de Mujeres; Diana María Parra, subsecretària de Polítiques d'Igualtat de l'alcaldia de Bogotá, i María del Rosario Vásquez, del Grup Internodal de Gènere de suport a la CEV. Així com la moderació de María Villellas, investigadora a l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona; i Luz Piedad Caicedo, component de GPaz i codirectora de la Corporación Humanas.

Poema de tancament

Pérdida de sentido

Ya se hizo tempestad su rostro
sus pies sangraron en la ruta interminable
así perdió el sentido que llevaban sus pasos
así vagó ella por la ciudad de las metrallas.
Reconoció la boira, el frío y el espanto
caminó sola de la mano de la extrañeza
sin los destellos del reconocimiento
sin caricias para humedecer sus labios.
Así, el infinito quedó atrás
perdió también su mirada
quedó de pie, pero sin piso
y un escalofrío apresó su historia.
El miedo no se quedó en el país de mil colores
el miedo está aquí,
adornando la selva ruidosa de un país incierto.
Ya no pudo escalar alturas
y una eternidad de miedo aún cabalga en su costado.

Exiliópolis y el Vuelo del Colibrí

Betty Puerto Barrera. 2020

Editorial Círculo Rojo



Barcelona, novembre de 2021

COOPERACIÓ

Amb el suport de:



Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament



**Generalitat
de Catalunya**